Varja tuulikupargi eriplaneeringu asukoha eelvaliku lähteseisukohtade ja keskkonnamõju strateegilise hindamise programmi avalikul väljapanekul esitatud arvamused, 29. november 2024

Sisukord

1. Kliimaministeerium, 18.10.2024 nr 7-15/24/4418-22
2. Terviseamet, 18.10.2024 nr 9.3-4/24/2395-6 2
3. Maa-amet, 29.10.2024, nr 6-3/23/18177-9 3
4. Muinsuskaitseamet, 01.11.2024 nr 5.1-17.5/1867-1 7
5. Keskkonnaamet, 04.11.2024 nr 6-5/24/19179-2 9
6. RMK, 05.11.2024 nr 3-1.1/2024/5490 12
7. Viru Keemia Grupp, 05.11.2024 nr VKG.01-09/254 12
8. Transpordiamet, 07.11.2024 nr 7.2-1/24/7653-12 13
9. Transpordiamet, 28.03.2022 nr 7.2-1/22/4633-2 13
10. Põllumajandus- ja Toiduamet, 14.11.2024 nr 6.2-6/8552-1 15
11. Elering, 05.11.2024 nr 11-4/2024/759 -2 16
12. Maa- ja Ruumiamet, 12.02.2025 nr 12-1/25/363-2 18

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
1. Kliimaministeerium, 18.10.2024 nr 7-15/24/4418-2	
Täname Teid planeeringu ja KSH menetlusse kaasamast, kuid märgime, et Kliimaministeerium ei pea vajalikuks menetluses kaasatud asutusena osaleda. Siiski juhime tähelepanu, et esitatud materjalide kohaselt hõlmab üks tuulepargi arenduseks kaalutav ala katastriüksust Veemoto (katastritunnus 43801:001:0159), mille valitseja on Kliimaministeerium, kuid mis on antud hoonestusõiguse alusel kasutamiseks Enefit Power AS-ile (registrikood 10579981). Peatükis 4 „Kaasatavad ning koostöö tegijad“ ei ole Enefit Power AS-i nimetatud. Palume kaasata ettevõte eriplaneeringu ja KSH menetlusse.	Teadmiseks võetud, Enefit Power AS lisatakse kaasatavate nimekirja
2. Terviseamet, 18.10.2024 nr 9.3-4/24/2395-6	
Amet on tutvunud Varja tuulikupargi kohaliku omavalitsuse eriplaneeringu asukoha eelvaliku etapi lähteseisukohtade ja keskkonnamõju strateegilise hindamise programmiga ning märgib järgmist: • Soovitame KSH raames hinnata ka tuulikute käitamisega kaasnevat infraheli ja arvestada sotsiaalministri 06.05.2002 määrusega nr 75 „Ultra- ja infraheli helirõhutasemete piirväärtused ning ultra- ja infraheli helirõhutasemete mõõtmine“.	Arvestatakse. KSH programmi täiendatakse viitega määrusele ja KSH aruandes käsitletakse tuuleparkides läbiviidud mõõtmiste ja teaduskirjanduse alusel tuulikute töötamisel tekkiva infraheli vastavust määruse nõuetele. Teadaolevalt infraheli arvutuslikuks hindamiseks kokkuleppeline metoodika puudub. Kliimaministeeriumi tellimusel on koostamisel tuuleparkide müra hindamise juhend, mis käsitleb ka infraheli hindamist. KSH aruande koostamisel arvestatakse eelduslikult ka selleks ajaks valminud juhendi soovitusi, sealjuures kui antakse juhendis soovitused infraheli arvutuslikuks hindamiseks, siis seda tehakse
• Lisaks tuulikute tekitavale mürale tuleb arvesse võtta ka tuulepargiga seotud seadmeid, näiteks alajaamade trafosid ja muid lisaseadmeid. Need komponendid võivad tekitada eelkõige tonaalset müra ja neid tuleb hinnata koos tuuliku müraga.	Müra hindamisel võetakse arvesse müra tekitavaid seadmeid arvestades planeeringu täpsusastet ehk juhul kui planeeringus selliste seadmete rajamist ette nähakse, siis arvestatakse neid ka KSHs müra hindamisel
• Vibratsiooni tekke ja leviku hindamisel arvestada sotsiaalministri 17.05.2002 määrusega nr 78 „Vibratsiooni piirväärtused elamutes ja ühiskasutusega hoonetes ning vibratsiooni mõõtmise meetodid“.	Arvestatakse. KSH programmi täiendatakse viitega määrusele ja KSH aruandes käsitletakse tuuleparkides läbiviidud mõõtmiste ja teaduskirjanduse alusel tuulikute töötamisel tekkiva vibratsiooni vastavust määruse nõuetele. Kliimaministeeriumi tellimusel on koostamisel tuuleparkide mõjude, sh vibratsiooni, hindamise juhend. KSH aruande koostamisel arvestatakse eelduslikult ka selleks ajaks valminud juhendi soovitusi, sealjuures kui antakse juhendis soovitused vibratsiooni arvutuslikuks hindamiseks, siis seda tehakse

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
• Kindlasti tuleb teostada välisõhus leviva müra modelleerimine, et selle abil välja selgitada piisav kaugus tuulikute ja elamualade vahel. Mida kaugemale jäävad kavandatavad tuulegeneraatorid elamualadest, seda minimaalsem on risk ka negatiivsete tervisemõjude avaldumiseks. Erinevates uuringutes on antud soovitus tuuliku ja elamualade puhveralaks võtta 1 km ning ka koostamisel olevas Lüganuse valla üldplaneeringus on üldplaneeringuga leitud sobivatel aladel tuuleparkide puhveralaks määratud 1 km.	KSH aruande koostamisel tehakse müra leviku modelleerimine. Programmi täiendamise vajadus puudub, modelleerimine on juba programmis ette nähtud
• Maailma Terviseorganisatsioon (WHO) on andnud suunise, mille kohaselt müraleevendavaid meetmeid tuleks rakendada, kui tuuleturbiinide müra ületab 45 dB Lden (ööpäeva 24 h keskmine). Eeldusel, et tuulikupark töötab kuni 24 tundi ööpäevas, soovitab amet uute tuuleparkide arendamisel võtta aluseks kõige rangemad ehk müra sihtväärtused, mis ei ületaks elamualadel päeval 50 dBA ja öösel 40 dBA. Sellist lähemist toetab ka ameti senine praktika, sest inimeste kaebustest on võimalik välja lugeda, et võimalike mürahäiringute vältimiseks tasub tuulegeneraatorite puhul aluseks võtta kõige rangemad nõuded (müra sihtväärtused).	Võetud teadmiseks. Müra normtasemete tagamiseks ning tuulikute koosmõju minimeerimiseks järgitakse kehtivaid õigusakte
• Arvestades, et planeeringuala piirkonda planeeritakse ka teisi tuulikuid, siis on amet nõus, et tuleb analüüsida ka võimalikku koosmõju teiste tuuleparkidega.	Programmi täiendamise vajadus puudub, asjakohastel juhtudel koosmõju arvestamine on juba programmis ette nähtud.
• Soovitame hinnata ka mõju joogivee kvaliteedile.	KSH programm näeb juba ette et avariiolukordade potentsiaalset esinemist ja nendega kaasnevaid võimalikke mõjusid põhjaveele käsitletakse KSH käigus. Samuti käsitletakse võimalikku ehitusaegset mõju põhjaveele. KSH programmi täiendatakse ja lisatakse, et mõju põhjaveele käsitletakse sealjuures joogivee kvaliteedi vaatest
• Soovitame planeeringu menetlusprotsessis teha aktiivset koostööd kohalike elanikega, et saavutada ümbruskonna elanike tervist toetav planeeringulahendus.	Teadmiseks võetud
3. Maa-amet, 29.10.2024, nr 6-3/23/18177-9	
MaaPS § 14 lõike 2 kohaselt võib Kliimaministeerium või Vabariigi Valitsuse volitatud asutus lubada maapõue seisundit ja kasutamist mõjutavat tegevust üksnes juhul, kui kavandatav tegevus ei halvenda maavara kaevandamisväärsena säilimise või maavarale juurdepääsu olemasolevat olukorda või halvendab maavarale juurdepääsu olemasolevat olukorda, kuid tegevus ei ole püsiva iseloomuga või halvendab maavara kaevandamisväärsena säilimise või maavarale juurdepääsu olemasolevat olukorda, kuid tegemist on ülekaaluka avaliku huviga ehitise, sealhulgas tehnovõrgu, rajatise või ehitusseadustiku tähenduses riigikaitselise ehitise ehitamisega, mille jaoks ei ole mõistlikku alternatiivset asukohta, või tegemist on elektrituruseaduse tähenduses taastuvat energiaallikat kasutava elektrienergia tootmisseadme ja seonduva taristu ehitamisega.	-

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
Seisuga 16.10.2024 asuvad Lüganuse valla eriplaneeringuala territooriumil osaliselt või täielikult 21 maavarade registris arvel olevat maardlat, 10 kehtiva kaevandamisloaga mäeeraldist, üheksa kaevandamisloa taotlust, üks kehtiva loaga uuringuruumi teenindusala ja üks Keskkonnaametis menetluses olev geoloogilise uuringu loa taotlus.	
1. Eriplaneeringu asukoha eelvaliku etapi lähteseisukohtade (edaspidi LSK) ja keskkonnamõju strateegilise hindamise (edaspidi KSH) programmis joonisel 1 *Eriplaneeringu ala ja esmaste huvialade paiknemine* järgi oli märgitud 10 eriplaneeringu (edaspidi EP) tuulepargi huviala „Huviala Varja tuulepargi kavandamiseks EP alusel", mis asuvad Lüganuse valla territooriumi kesk- ja põhjaosas. LSK ja KSH programmis on EP tuulepargi huvialade kattumine maardlatega, uuringuruumi teenindusalaga, taotlevate ja kehtivate mäeeraldiste ja nende teenindusmaadega kirjeldatud. Eriplaneeringu asukoha eelvaliku etapi LSK ja KSH programmis joonisel 6 *Põhjapoolsete huvialade kattuvus maardlate, mäeeraldiste ja nende teenindusmaadega ning uuringualadega* EP tuulepargi põhjapoolsed huvialad „Huviala Varja tuulepargi kavandamiseks EP alusel" asuvad täielikult Aseri fosforiidimaardla (maavarade registri registrikaart nr 191) fosforiidi passiivsetel tarbevaru plokkidel, lisaks on osaline kattumine Moldova (AA) kruusamaardla (maavarade registri registrikaart nr 174) ehituskruusa aktiivse reservvaru plokkidega ja Moldova uuringuruumi (loa nr L.MU/515807; loa omaja Osaühing Eesti Killustik; kehtib kuni 17.11.2027) teenindusalaga. Eriplaneeringu asukoha eelvaliku etapi LSK ja KSH programmis joonisel 7 *Lõunapoolsete huvialade kattuvus maardlate, mäeeraldiste (sh taotletavate mäeeraldiste) ja nende teenindusmaadega ning uuringualadega* EP tuulepargi lõunapoolsed huvialad „Huviala Varja tuulepargi kavandamiseks EP alusel" kattuvad Eesti põlevkivimaardla Sonda uuringuvälja maardlaosa (maavarade registri registrikaart nr 9) põlevkivi aktiivse ja vähesel määral passiivse tarbevaru plokkidega, Eesti põlevkivimaardla Uus-Kiviõli uuringuvälja maardlaosa (maavarade registri registrikaart nr 11) põlevkivi aktiivse tarbevaru plokkidega, Keskkonnaametis menetluses oleva taotletava Sonda II põlevkivikaevanduse (loa taotleja KIVIÕLI KEEMIATÖÖSTUSE OSAÜHING) mäeeraldisega, Uus-Kiviõli kaevanduse (kaevandamisloa nr L.MK/329491; loa omaja Enefit Power AS; kehtiv kuni 10.07.2049) mäeeraldise ja selle teenindusmaaga ning Uus-Kiviõli II kaevanduse (kaevandamisloa nr L.MK/333343; loa omaja Osaühing VKG Kaevandused; kehtiv kuni 10.07.2049) mäeeraldisega. Lisaks on osaline kattumine Rakvere fosforiidimaardla juures kirjeldatud fosforiidi prognoosvaru plokiga (prognoosvaru ei ole maardla).	Teadmiseks võetud

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
2. Eriplaneeringu asukoha eelvaliku etapi LSK ja KSH programmis peatükis 2.4.5 *Riigikaitse jm tehnilised piirangud* on märgitud (tsiteerin): „Tuginedes Maa-ameti geoportaali kitsenduste andmetele, siis puuduvad eriplaneeringu alal riigikaitselised ehitised ja nende piiranguvööndid.“ Maa-ameti geoportaali kitsenduste kaardirakenduse järgi asuvad riigikaitselised ehitised Aidu linnak ja Aidu lasketiir koos nende piiranguvööndite kohaliku omavalitsuse EP alal, kuid EP tuulepargi huvialadega kattumist ei ole. Palume täpsustada.	Arvestatakse. LKS ja KSH programmi sõnastust täpsustatakse kirjas soovitud viisil
3. EP tuulepargi põhjapoolsed huvialad asuvad fosforiidi passiivsel tarbevarul. Eesti Geoloogiateenistuse (edaspidi EGT) uurimistöö aruandes „Maardlatele ja maavarade perspektiiv- ning levialadele taastuvenergeetika taristu rajamise analüüs. Kirde- ja Kesk-Eesti“, mis on kättesaadav veebiaadressil https://fond.egt.ee/fond/egf/9549, on märgitud (tsiteerin): Maardlate nimistu ja EGT geoloogilise ruumimudeli andmetel on Aseri maardlas arvele võetud madala kvaliteediga fosforiidikihind, mille paksus on küllaltki õhuke – kasuliku kihi keskmine paksus varuplokkides on 0,9–1,8 m (Joonis 45). Seetõttu ei ole tõenäoline, et maardla piirkonnas leiduvat fosforiiti hakatakse lähiaastatel kasutama ja EGT hinnangul Aseri fosforiidimaardla ei piira kavandatavate tuuleparkide ajutist rajamist. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi (edaspidi MKM) kirjas 03.05.2023 nr 1.10-17/2023/1997-2 Maa-ametile on märgitud, et MaaPS § 14 lõike 2^1 punktis 3 nimetatud muude maavarade maardlate aladel, kus on seisukoha kirjeldanud EGT oma töödes „Maardlatele ja maavarade perspektiiv- ning levialadele taastuvenergeetika taristu rajamise analüüs. Kirde- ja Kesk-Eesti“ ning „Maardlatele ja maavarade perspektiiv- ning levialadele taastuvenergeetika taristu rajamise analüüs. Lääne-Eesti“, mis on kättesaadavad veebiaadressidelt vastavalt https://fond.egt.ee/fond/egf/9549 ja https://fond.egt.ee/fond/egf/9651, toetab MKM EGT töödes esitatud seisukohti ja MaaPS § 14 lõike 2^1 punkti 3 nõusoleku tähenduses palus MKM arvestada EGT töödes esitatud seisukohtadega.	Infot võetakse arvesse KSH aruande koostamisel

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
Alates 01.07.2023 kehtib uuendatud sisuga MaaPS, milles on sätestatud tingimused maardla alale taastuvenergia ehitiste ehitamise lubamiseks, kui ehitiste ehitamine halvendab olemasolevat olukorda maavarale juurdepääsu või kaevandamisväärsuse osas. MaaPS § 14 lõike 2^1 punkti 3 kohaselt võib Kliimaministeerium või Vabariigi Valitsuse volitatud asutus lubada taastuvenergia ehitise ehitamist: muude maavarade maardla (sh fosforiidi- ja kruusamaardla) alal, mille kohta ei ole kehtivat kaevandamisluba ega geoloogilise uuringu luba ning ei ole esitatud selle maavara kaevandamisloa ega geoloogilise uuringu loa taotlust ning kui tegevusega on nõustunud Kliimaministeerium, tähtajaliselt kuni 35 aastaks.	
4. EP tuulepargi kirdepoolsem huviala kattub osaliselt Moldova uuringuruumi teenindusalaga (uuringuloa nr L.MU/515807, loa omaja Osaühing Eesti Killustik, luba kehtib kuni 17.11.2027, uuritav maavara kruus ja liiv). Selgitame, et kui geoloogilise uuringu tulemusena Moldova uuringuruumi alal võetakse arvele liiva- või kruusamaardla, siis selle maardla alale pole võimalik tuuleparki rajada, kuna sellisel juhul halveneb olemasolev olukord maavarale juurdepääsu ja kaevandamisväärsena säilimise osas ning tuulepargi ehitamine on vastuolus MaaPS § 14 lõikega 2.	Infot võetakse arvesse KSH aruande koostamisel
5. Suurem osa EP tuulepargi lõunapoolsetest huvialadest asuvad põlevkivi aktiivsel tarbevarul. Eelnimetatud EGT uurimistöö aruandes maardla alal märgitud kavandatavad tuulepargid Viru 31, Viru 32 ja Viru 34 kattuvad osaliselt EP tuulepargi lõunapoolsete huvialadega. Kavandatava tuulepargi Viru 31 kohta on EGT uurimistöö aruandes ära märgitud järgmist (tsiteerin): „Tuuleparki on võimalik ajutiselt rajada Sonda ja Uus-Kiviõli uuringuväljast välja jäävale alale, millest 203,90 ha kattub altkaevandatud Kiviõli kaevandusega. Soovitatav on järgida 2015. a põlevkivi altkaevandatud alade uurimistöös antud piirkonna stabiilsushinnanguid." Kavandatava tuulepargi Viru 32 kohta on EGT uurimistöö aruandes ära märgitud järgmist (tsiteerin): „Tuuleparki saab rajada ainult Eesti põlevkivimaardlast ja mäeeraldise teenindusmaast välja jäävale piiranguta alale. Kavandatav Viru 32 kattub valdavalt Uus-Kiviõli ja Uus-Kiviõli II kaevandusega, mis on soovitatud kaevandamise eelispiirkondadeks. Tuulepargi rajamise võimalus on vajalik läbi rääkida põlevkivi kaevandamislubade omajatega."	Infot võetakse arvesse KSH aruande koostamisel

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
Kavandatava tuulepargi Viru 34 kohta on EGT uurimistöö aruandes ära märgitud järgmist (tsiteerin): „Tuuleparki ei ole võimalik rajada, sest kavandatav ala kattub Sonda ja Oandu uuringuväljal taotletavate mäeeraldistega ning Uus-Kiviõli uuringuväljal asuva Uus-Kiviõli kaevandusega (kaevandamise eelispiirkondadega). Uus-Kiviõli uuringuväljal saab tuulepargi rajamise võimaluse üle läbi rääkida kaevandamisloa omajaga.“ Rakvere fosforiidimaardla juurde kuuluv prognoosvaru plokk 25 ei piira tuulepargi ajutist rajamist. MaaPS § 14 lõike 2^1 punkti 2 kohaselt Kliimaministeerium või Vabariigi Valitsuse volitatud asutus võib lubada taastuvenergia ehitise ehitamist põlevkivimaardla alal, mille kohta ei ole kehtivat kaevandamisluba ega geoloogilise uuringu luba ning ei ole esitatud selle maavara kaevandamisloa ega geoloogilise uuringu loa taotlust, tähtajaliselt kuni 35 aastaks. Palume edasises planeerimisprotsessis arvestada, et põlevkivimaardla alale on taastuvenergia ehitisi võimalik ehitada ainult tähtajaliselt kuni 35 aastaks.	
Palume edasises planeerimisprotsessis arvestada, et kehtivate kaevandamislubadega ning taotletavate mäeraldiste ja nende teenindusmaade aladel peab olema tuulepargi rajamiseks keskkonnaloa omajalt/taotlejalt nõusolek, millest nähtub, kuidas maavarale juurdepääs ja kaevandamisväärsus ei halvene. Nõusoleku saamisel palume see lisada planeeringu dokumentide hulka. Nõusoleku mittesaamisel ei ole võimalik taastuvenergia ehitisi mäeeraldistele ega nende teenindusmaadele rajada ega eriplaneeringus planeerida, sest planeering oleks vastuolus MaaPS §-ga 14.	Infot võetakse arvesse planeeringu ja KSH aruande koostamisel
Kuivõrd hetkel on tegu tuuleparkide eriplaneeringu asukoha eelvaliku etapi lähteseisukohtadega, mitte planeeringulahendusega, ei ole Maa-amet Kliimaministeeriumi ega kaevandamislubade omajate ja taotlejate seisukohti potentsiaalselt sobilike tuulepargi alade (10 eriplaneeringu tuulepargi huviala) kohta küsinud. Palume eriplaneeringu koostamise käigus arvestada MaaPSus sätestatud nõuetega, kui potentsiaalselt sobilikud tuulepargi alad asuvad maardlate aladel.	Teadmiseks võetud
Palume hoida Maa-ametit kursis planeeringu menetlemisega ja esitada planeering enne vastuvõtmist kooskõlastamiseks vastavalt MaaPSule. Reformimata riigimaade ja maaüksuste, mille volitatud asutus on Maa-amet, osas annab kohaliku omavalitsuse eriplaneeringule, sh asukoha eelvaliku etapi lähteseisukohtadele, seisukoha Regionaal- ja Põllumajandusministeerium.	Teadmiseks võetud
4. Muinsuskaitseamet, 01.11.2024 nr 5.1-17.5/1867-1	

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
Eriplaneeringu asukoha eelvaliku põhjapoolsele huvialale jääb mitmeid kaitse aluseid kultuurimälestisi: - kivikalme reg-nr 9036 - kultusekivi reg-nr 9068 - kultusekivi reg-nr 9101	
Vaatamata sellele, et eriplaneeringu asukoha eelvaliku aladele jääb kaitse alust arheoloogiapärandit minimaalselt, on antud piirkondades mitmeid tiheda mitte kaitse aluse arheoloogiapärandi kontsentratsiooniga kohti, mistõttu on tõenäoline, et eriplaneeringu asukoha eelvaliku aladele jääb seni teadmata arheoloogiapärandit. Seejuures on arheoloogiatundlikumad alad koondatud Lüganuse valla üldplaneeringu arheoloogiatundlike alade kaardikihile, mille järgi jääb põhjapoolne eelvalikuala pea tervikuna ning lõunapoolne eelvaliku ala osaliselt (Sirtsi küla, Kuljala küla) arheoloogiatundlikele aladele, kus on väga suur tõenäosus arheoloogiapärandi esinemiseks. Arvestades eelpoolöeldut ning tuginedes muinsuskaitseseadusele (§ 3, § 31 lg 3) tuleb keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) käigus viia läbi arheoloogiline uuring arheoloogiapärandi välja selgitamiseks arhiiviuuringu meetodil kogu põhjapoolse eelvaliku alal, samuti Sirtsi ja Kuljala küla territooriumile jäävatel asukoha eelvaliku aladel. Nimetatud uuring peab koosnema olemasolevate materjalide (arhiiviallikate) läbitöötamisest ning maastikuanalüüsist kaugseire meetodeid kasutades (sh ajaloolised kaardid ja maakasutusplaanid, kohapärimus, aerofotod, Maa-ameti kõrgusandmete põhjal tehtud reljeefimudelid). Vajadusel viia läbi ka esmane maastikuleire tuvastatud objektide maastikul visuaalseks kontrollimiseks.	KSH programmi täiendatakse uuringu kirjeldusega
Uuringu tulemused koos kaardimaterjaliga esitada KSH aruande lisana. Aruandes näha ette, et kohtades, kus tuvastati potentsiaalseid arheoloogiapärandi objekte, tuleb enne pinnase- ja ehitustöid teostada täiendavad arheoloogilised eeluuringud, mille käigus kontrollitakse väikesemahuliste prooviaukude või -kaevistega arheoloogilise kultuurkihi esinemist. Arheoloogilisi eeluuringuid võib läbi viia vastava pädevusega isik või ettevõtja (MuKS § 46–47, § 68 lg 2 p 3; § 69–70).	KSH programmi täiendatakse uuringu kirjeldusega
Edasise projekteerimise käigus tuleb arheoloogilise arhiivi- ja eeluuringu tulemusi arvesse võttes hinnata koostöös Muinsuskaitseametiga edasiste arheoloogiliste uuringute vajalikkust ja vajadusel nende ulatust.	Teadmiseks võetud

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
KSH käigus läbi viidav arheoloogiline uuring aitab minimeerida, kuid mitte kaotada võimalust, kus arheoloogiline kultuurkiht ilmneb alles kaeve- või ehitustööde käigus. Arvestada, et Muinsuskaitseseaduse § 31 lg 1 sätestab: „Kui mistahes paigas avastatakse ehitamisel, teede, kraavide ja trasside rajamisel või muude mulla- ja kaevetööde tegemisel arheoloogiline kultuurkiht või maasse, veekogusse või selle põhjasetetesse mattunud ajaloolised ehituskonstruktsioonid, on leidja kohustatud tööd peatama, säilitama koha muutmata kujul ning viivitamata teavitama sellest ametit.“	Teadmiseks võetud
5. Keskkonnaamet, 04.11.2024 nr 6-5/24/19179-2	
Keskkonnaamet on tutvunud Lüganuse valla veebilehel oleva KOV EP asukoha eelvaliku LS ja KSH programmiga ning esitame oma pädevusvaldkonnast lähtudes järgmised märkused ja ettepanekud dokumendi täpsustamiseks. **1. Linnustiku metoodika** 1.1. Linnustikule avalduvate mõjude hindamises tuleb eraldi tähelepanu pöörata Varja merikotkale (KLO9133783). Varja merikotka elupaik jääb küll enam kui 3 km kaugusele EP huvialadest, ega ole seega otseses mõjualas, kuid põhjapoolsed huvialad Moldova külas jäävad tõenäolisele lennuteele pesapaiga ja mere ääres asuvate toitumisalade vahel. Kuivõrd Varja merikotkast mõjutavad ka teised lähiümbruse tuuleparkide planeeringud, soovitame tungivalt teha täiendavaid punktvaatlusi Varja merikotka lennuteede välja selgitamiseks (juhul kui hindamisel ei ole võimalik kasutada teiste arendustega seotud uuringute andmeid). Seda siis lisaks EP huvialadel kavandatud punktvaatlustele.	KSH programmi täiendatakse vastavalt esitatud ettepanekule. Arvestatakse, et punktvaatlusi tuleb teha põhjapoolsel huvialal nii, et need satuksid ka merikotka pesitsusperioodile, et hinnata üle ala toimuvaid võimalikke toitumislende. Juhul kui tekib ligipääs antud merikotka elupaigakasutust puudutavatele andmetele, mis pärinevad elupaigale lähemale jäävat tuulepargi arendajate uuringutest, siis kasutatakse neid
1.2. Metoodikast ei selgu, kas linnustiku uuringud viiakse läbi üksnes huvialadel või ka neid ümbritsevas puhvris. Lisaks konkreetsele huvialale on vajalik ka huviala ümbritseva 0,5 km puhvri ülevaatamine.	Selgitame, et huvialad on määratud 500 m puhvriga reaalselt arendushuviga tuuliku positsioonist ehk huviala sisaldab juba 500 m puhverala perspektiivse tuuliku asukoha ümber, mis on linnustiku uuringuteks vajalik. Lähtudes teie märkusest vaadatakse koostöös huvitatud isikuga huvialad veelkordselt üle ja vajadusel laiendatakse huviala viisil et oleks hõlmatud 500 m puhvriga asukohaks kaalutavad maaüksused

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
1.3. Lk 7 on esitatud huvialade kaart. 10 huviala on erinevate suurustega ja laiali pillutatud. Sellise alade paiknemise juures on väga oluline, et linnustiku metoodikas esitatakse ka kaart, kus paiknevad punktvaatluse loenduspunktid, millistel aladel viiakse läbi metskanaliste, kakkude ja rähnide inventuur, teostatakse suurte raopesade otsimine, kanakulli pesade otsimine. Kaardi esitamine ei ole vajalik juhul kui kõikidel aladel teostatakse kõik metoodika kohased uuringud. Samuti ei selgu, mida on mõeldud lk 32 väike-konnakotka kohapealses kohtülevaatuses või kuidas hinnatakse mõju konnakotka elupaigal.	Linnustiku uuringu metoodikat täpsustatakse KSH programmis
1.4. Lk 26 joonisel 11 on kujutatud huvialade kattuvus EOÜ maismaalinnustiku analüüsi aladega. Palume arvestada, et see töö oli (vähemalt seniajani) ühekordne kaardistus, mistõttu uuemaid elupaigaandmeid töö kaardikihid ei kajasta. Nt väike-konnakotka elupaik KLO9133772 (mis dokumendis küll mujal leiab kajastatust).	Teadmiseks võetud. Selgitame et maismaalinnustiku analüüsi kaardikiht on kajastatud informatiivselt. KSH aruande koostamisel kontrollitakse ajakohaseid andmeid EELISes
1.5. Põhjapoolsed uuringualad jäävad EOÜ maismaalinnustiku nö ranniku tsooni 3. Seetõttu on äärmiselt tähtis punktvaatluste korrektne läbiviimine, et mitte alahinnata rändlindude õhuruumi kasutust.	Teadmiseks võetud. Punktvaatluste korrektsele läbiviimisele pööratakse tähelepanu
1.7. Programmi metoodika on ka väga üldsõnaline selles osas, kuidas hinnatakse mõju Sirtsi linnuala eesmärgiks olevatele liikidele, eeskätt kaljukotkale ja tedrele. Rõhutame, et Sirtsi looduskaitseala eesmärgiks on ka must-toonekurg ja viimase 10-aasta juhuvaatlused viitavad võimalikule pesakohale Sirtsi küla ümbruses, mistõttu on vajalik käsitleda ka metoodikat selgitamaks mõju must-toonekurele. Selle juures ei ole kindlasti piisav tugineda pelgalt viidatud Kotkaklubi 2022. a tööle, kuna piirkonnas ei ole ükski must-toonekurg varustatud GPS saatjaga.	Linnustiku uuringu metoodikat täpsustatakse KSH programmis
2. Nahkhiirte metoodika Keskkonnaameti hinnangul on eksperdirühma koosseis nahkhiirte hindamiseks piisav, kuid vaidluste ja vääriti mõistmiste vältimiseks (eriti laiemas avalikkuses) on siiski vajalik nahkhiirte uuringu metoodikat täpsustada järgmistes punktides: 2.1. Kuna vaatlustega alustatakse mai lõpus / juuni alguses, jääb katmata kevadrände periood. Palume põhjendada, miks kevadrände vaatlustest on otsustatud loobuda.	Metoodikat täpsustatakse. Selgitame, et osaliselt (kahe väikese ala puhul) on uuring läbi viidud 2024 hooajal, mil töödega alustati mai lõpus. Ülejäänud alade puhul viiakse uuring läbi 2025 hooajal ja seega hõlmatakse uuringuperioodi ka kevadrände periood (uuringuga alustatakse mai alguses)

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
2.2. Vaatlused lõpetatakse augustis. Kuna sügisrände kõrgaeg jääb teadaolevalt augusti teise poolde (ja viimaste aastate üha soojemaid sügiseid arvestades võib oletada, et võib nihkuda isegi septembrisse), tekib küsimus, kas sügisränne ikka kaetakse piisavas mahus. Palume täpsustada, kuidas on kavas planeeritud vaatluskorrad augustikuu sees jagada – alguses, lõpus, ühtlaselt.	Metoodikat täpsustatakse, vaatlused lõpetatakse eelduslikult septembris kui septembris esineb nahkhiirtele sobilikke ilmastikutingimusi
2.3. Lk 33 toodud nahkhiirte uuringu metoodika kohaselt viiakse käsidetektoriga punktloendused läbi mai lõpp/ juuni algus (4 ööd) ja august (4 ööd); automaatse häälte registraatoriga (AHR) loendused viiakse läbi: mai lõpp/ juuni algus (4 ööd), juuli (4 ööd), august (4 ööd). Palume täpsustada, kas loendused viiakse etteantud mahus läbi igal huvialal või kirjeldab toodud maht uuringute summaarset mahtu kõigi uuringualade peale kokku. Samuti palume täpsustada, kas kavandatud vaatlused viiakse läbi ühtedes ja samades asukohtades (kordustena) või asukohti varieeritakse.	Nahkhiirte uuringu metoodikat täpsustatakse KSH programmis
3. Lk 28 – Märgime, et Sirtsi loodusala kaitse-eesmärgiks on ka tuuleenergeetika arenduste poolt ohustatud liigid tiigilendlane ja lendorav. Lendorava puhul ei saa mõjuala ulatust määrata lähtudes pelgalt loodusala piirist, kuna liigi seisundit (seega liigi elupaikadega seotud loodusala kaitse-eesmärke) mõjutab oluliselt ka elupaigavõrgustik, sh erinevate elupaikade omavaheline sidusus. Elupaigavõrgustiku sidusust võivad mõjutada ka tuulikutega seonduvate elektriliitumiste ja teede trassikoridorid.	Natura eelhindamist Sirtsi loodusala osas korrigeeritakse vastavalt esitatud märkusele. Tuuakse välja, et asjakohane hindamine on vajalik ka lähtuvalt lendorava ja tiigilendlase kaitse-eesmärgist lähtuvalt
4. Lk 27 tabelis 1 on toodud olulise mõjuvaldkonnana: „Ehituse käigus maaparandussüsteemide kahjustamine mõjutab veerežiimi ja veerežiimi muutuse läbi ka maad kui maaomanike vara". KSH aruandes tuleb käsitleda ka mõju veerežiimile, looduskooslustele ja märgade elupaigatüüpide elustikule, kui on vajalik rekonstrueerida olemasolevaid maaparandussüsteeme või rajada uusi.	Tabelit 1 täiendatakse vastavalt esitatud märkusele

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
5. Lk 40 kirjeldatakse koosmõjude hindamise põhimõtteid, mille kohaselt ajaliselt iga järgnev arendus peab arvestama iga eelneva teadaoleva arenduse mõjusid koosmõjude hindamisel. See põhimõte on koosmõjude hindamisel tõesti tavapärane. Kuid juhime tähelepanu, et planeeringute menetlus koosneb erinevatest etappidest ning paralleelselt koostatakse mitmeid planeeringuid, mistõttu võib eeldada vajadust vahepeal muutunud planeeringute info alusel ka koosmõjude hinnangut regulaarselt täiendada. Lisaks palume käsitleda võimalikku kumulatiivset mõju Lüganuse valla ja naaberomavalitsuste teiste tuulepargialadega.	Koosmõju hindamise põhimõtteid täpsustatakse vastavalt esitatud märkusele
6. RMK, 05.11.2024 nr 3-1.1/2024/5490	
Olles tutvunud eriplaneeringu kaardimaterjalide ning lähteseisukohtade ja keskkonnamõju strateegilise hindamise programmiga, palume eriplaneeringu koostamise käigus arvestada, et tuuleparkide arendus ei põhjustaks arendusaladega kattuvate või piirnevate RMK hallatvate maade seisundi halvenemist. Selleks palume eriplaneeringu koostamise käigus analüüsida kavandatud tegevuste mõju metsa majandamisele ja maaparandussüsteemide toimimisele, võimalusel tuulikuid metsamaale mitte kavandada. Juhul kui on vajalik võimalike ühendusliinide ning juurdepääsuteede ehituseks kasutada RMK hallatavat maad, tuleb maakasutus ning tingimused planeeringu koostamise käigus RMKga täiendavalt kokku leppida. Palume ka edaspidi RMKd hoida kursis eriplaneeringu menetlusega.	Seisukoht on võetud teadmiseks ja seda arvestatakse edasisel koostamisel. RMK on kaastavate nimekirjas ning RMK maadele rajatiste planeerimisel kaasatakse RMK täiendavalt
7. Viru Keemia Grupp, 05.11.2024 nr VKG.01-09/254	
Eriplaneeringut koostatakse olulise ruumilise mõjuga objektiks oleva Varja tuulepargi ja selle toimimiseks vajaliku taristu kavandamiseks. Planeeringuga on hõlmatud kogu Lüganuse valla territoorium. Tulenevalt ülaltoodust on meil eriplaneeringule alljärgnevad ettepanekud: 1. Planeeringuala ja EP alusel kavandatavd Varja tuulepargi huvialad hõlmavad mitmeid Enefit Poweri ja VKG Kaevanduste kaevelubadega põlevkivi maardlaid. Teeme ettepaneku, tulenevalt maapõuseaduse § 14 lõikest 2^1, lisada tuulepargi eelvaliku tingimuste hulka ka arvestamine kaevandamis- ja geoloogiliste uuringute lubadega ning mitte planeerida tuuleparki kehtivate kaevandamislubade ja geoloogiliste uuringute lubadega aladele. 2. Tulenevalt kaevanduste ja tuuleparkide ohutuse tagamise vajadusest teeme ettepaneku mitte planeerida tuuleparke allmaakaevanduste aladele.	Lähteseisukohtadega ei soovita välistada tuulepargi tegemist uuringuloaga ja allmaakaevandusega alale. Esitatud seisukoht võetakse planeerimisel teadmiseks ning koostöös lubade ja kaevandusõiguse omanikega otsustatakse planeeringu koostamise käigus kas mõnele loaalusele või kaevandusõigusega maa-alale saab tuuleparki kavandada.
3. Tulenevalt eelnevatest punktidest teeme ettepaneku lisada kaasatavate isikute ja asutuste hulka VKG Kaevandused OÜ ja VKG Wind OÜ.	VKG Kaevandused OÜ ja VKG Wind OÜ lisatakse kaasatavate nimekirja

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
8. Transpordiamet, 07.11.2024 nr 7.2-1/24/7653-12	
Olete teavitanud meid Lüganuse valla Varja tuulikupargi kohaliku omavalitsuse eriplaneeringu asukoha eelvaliku etapi lähteseisukohtade ja KSH programmi avalikustamisest. Väljastasime seisukohad Varja tuulikuparkide detailplaneeringute ja kohaliku omavalitsuse eriplaneeringu koostamiseks 28.03.2022 kirjaga nr 7.2-1/22/4633-2. Oleme tutvunud avalikustatud materjalidega ning meil ei ole täiendavaid kommentaare või ettepanekuid. Planeeringu edasisel koostamisel palume lähtuda meie 28.03.2022 edastatud seisukohtadega.	Teadmiseks võetud (viidatud kiri tabelis nr 9)
9. Transpordiamet, 28.03.2022 nr 7.2-1/22/4633-2	
Olete teavitanud Transpordiametit Varja tuulikuparkide detailplaneeringute ja kohaliku omavalitsuse eriplaneeringu algatamisest, detailplaneeringute algatamisotsuste muutmisest ja eriplaneeringu algatamisotsuse kehtetuks tunnistamisest (edaspidi *tuulikuparkide planeeringud*). Tuuleparkide planeeringutega soovitakse luua eeldused tuuleparkide rajamiseks (vt joonis nr 1). Lisa 1 Varja tuulikupargi eriplaneeringu ja detailplaneeringu alade skeem 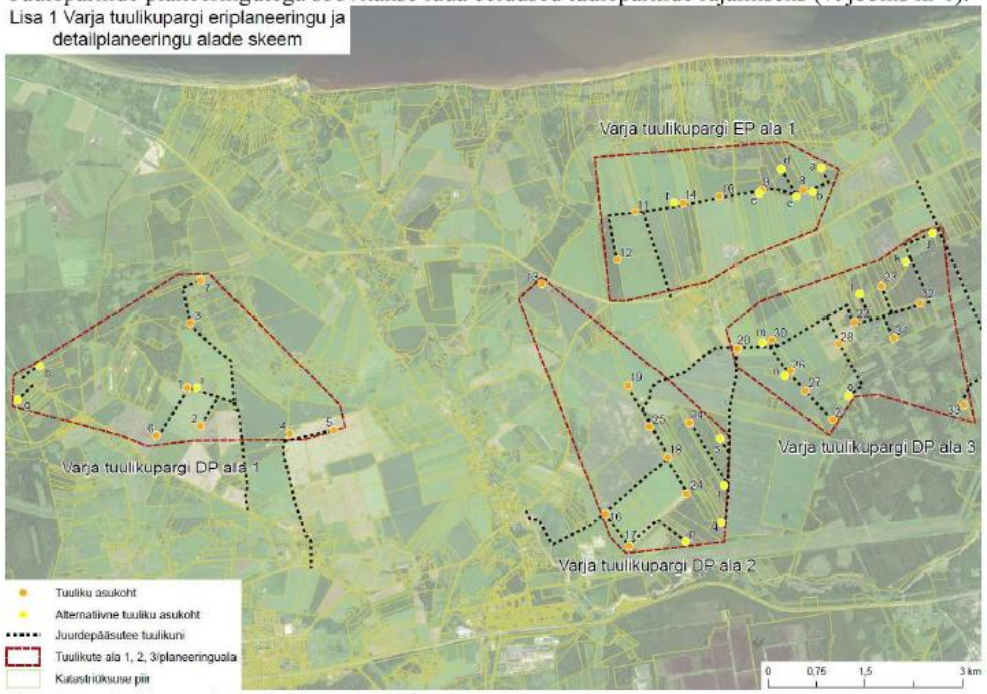 *Joonis nr 1. Planeeringualade asukohad.* Võttes aluseks ehitusseadustiku, planeerimisseaduse ja Transpordiameti põhimääruse esitame seisukohad planeeringute koostamiseks järgnevalt.	-

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
1. Avalikule teele juurdepääsuteede võimaliku asukoha ja liikluskorralduse üldiste põhimõtete määramine. 1.1. Planeeritavad alad külgnevad kõik riigiteega nr 1 Tallinn-Narva km 135-148. Riigitee keskmine ööpäevane liiklussagedus on lõiguti erinev, ligikaudu 5626 autot/ööpäevas. Teelõigul algatati Vabariigi Valitsuse 23.03.2022 korraldusega nr 97 „Riigitee 1 Haljala ja Kukruse vahelise teelõigu 2+2 ristlõikega maantee riigi eriplaneeringu ja keskkonnamõju strateegilise hindamise algatamine“ (edaspidi *eriplaneering*). Asukoha eelvaliku etapis määratakse 2+2 ristlõikega maanteele vajaliku trassikoridori asukoht. Tuuleparkide planeeringust huvitatud isikul tuleb arvestada, et eriplaneeringu realiseerumisel muutub oluliselt põhimaantee ja ümberkaudsete teede liikluslahendus.	Riigi eriplaneeringu koostamine on võetud teadmiseks
1.2. Tuuleparkide planeeringute lahenduse väljatöötamisel teha tihedat koostööd Rahandusministeeriumi ja Transpordiametiga, et planeeritav lahendus oleks kooskõlas riigi eriplaneeringuga.	Riigi eriplaneeringu koostamine on võetud teadmiseks
1.3. Planeeringu lahenduse eesmärgiks on muuhulgas liikluskorralduse põhimõtete määramine ning servituutide seadmise ja olemasoleva või kavandatava tee avalikult kasutatavaks teeks määramise vajaduse märkimine. Asukoha eelvaliku tegemisel tuleb analüüsida olemasoleva teedevõrgustiku piisavust juurdepääsude tagamisel, määrata planeeringualal perspektiivsete kohalike teede üldised asukohad ja nende ristumiskohad riigiteedega ning oluliselt ümberehitatavad riigitee lõigud või ristmikud (nende olemasolul).	Teadmiseks võetud
1.4. Määrata riigiteede liikluskorralduse ja ümberehituse vajadus seoses eri- ja ehitusaegsete veostega.	Teadmiseks võetud
1.5. Arvestada, et Transpordiamet riigiteede omanikuna ei võta tuuleparkide arendustegevusest tingitud uute teelõikude rajamise ja riigiteede ümberehitamise kohustust, kui riigiteede võrgustiku arengu seisukohalt selleks vajadus puudub.	Teadmiseks võetud
2. Planeeringuala kruntide hoonestusala ja ehitusõiguse määramine 2.1. Planeeringus käsitleda kõrgematele planeeringutele vastavust ning planeeringulahendus siduda kontaktalas paiknevate teiste planeeringute ja teeprojektide lahendustega ning riigitee nr 1 Haljala ja Kukruse vahelise teelõigu eriplaneeringuga.	Teadmiseks võetud
2.2. Kavandatavate või ümberehitatavate riigiteede puhul rakendame üldiselt põhimõtet, et tuulikute kaugust tuleb arvestada trassikoridori servast. Eriplaneeringuga hakatakse alles lahendama põhimaantee nr 1 trassi ning liiklussõlmede paiknemist. Trassi asukoht täpsustub tulevikus.	Teadmiseks võetud

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
2.3. Elektrituulikute ja tuuleparkide kavandamisel arvestada, et elektrituulik ei tohi avalikult kasutatavatele teedele (sõltumata nende funktsioonist, liigist, klassist ja lubatud sõidukiirusest) paikneda lähemal kui 1,5x(H+D) (sealjuures H = tuuliku masti kõrgus ja D = rootori e. tiiviku diameeter). Sellest tulenevalt on sobilik ja vajalik leida tuulikule nr 13 uus asukoht. Väikese kasutusega (liiklussagedus alla 100 auto/ööpäevas) avalikult kasutatavate teede (mh väiksemad kõrvalmaanteed) puhul võib põhjendatud juhtudel riskianalüüsile tuginedes ja teeomaniku nõusolekul lubada planeeringus elektrituulikuid teele lähemale, kuid mitte lähemale kui tuuliku kogukõrgus (H + 0,5D).	Lähtutakse kehtivast määrusest *Tee projekteerimise normid* § 63 kaugustest
2.4. Planeeritava tuulikupargi detail- ega eriplaneeringualadel ei ole puutumust ühegi lennuvälja lähiümbruse, lennuvälja kaitsevööndi ega piirangupindadega, seega lennunduse vaatest täiendavaid kitsendusi ei seata. Kuna tegemist on kõrgtakistustega, siis tuleb arvestada tuulikutele rakenduva valgustamiskohustusega (lennuohutustuled).	Teadmiseks võetud
3. Tehnovõrkude ja -rajatiste võimaliku asukoha määramine 3.1. Planeeringu joonistel näidata planeeringualal paiknevad olemasolevad ja kavandatavad tehnovõrgud ja muu taristu. Võimalusel vältida tehnovõrkude kavandamist riigitee alusele maale. Riigitee alune maa on mõeldud eelkõige riigitee rajatise teenindamiseks ning nõusoleku selle maa kasutamiseks saame anda vaba ruumi olemasolul. Tehnovõrgu paigaldust tuleb hinnata igakordselt suuremas täpsusastmes geodeetilise alusplaani olemasolul ning menetleda seda kas läbi projekteerimistingimuste või detailplaneeringu.	Teadmiseks võetud
3.2. Projekteeritav ja ehitatav tehnovõrk peab vastama ehitusseadustikust tulenevatele normidele ning ei tohi ehituse ajal ega kasutusele võtu järgselt seada takistusi liiklusele, tee ja teerajatiste teehoiule (korrashoiule) või sademe- ja pinnasevete ärajuhtimisele riigitee transpordimaalt ja kaitsevööndist.	Teadmiseks võetud
3.3. Arvestada, et üldjuhul ei ole lubatud arendusalade sademevee juhtimine riigitee koosseisu kuuluvatesse kraavidesse. See on erandkorras võimalik vaid põhjendatud juhtudel, mis lepitakse kokku meiega koostöös.	Teadmiseks võetud
Palume kohalikul omavalitsusel tuulikute asukoha valikul meie ettepanekutega arvestada ning teha meiega planeeringute koostamisel sisulist koostööd. Ettepanekute mittearvestamist palume sisuliselt põhjendada. Oleme valmis vajadusel selgitama ja täpsustama käesoleva kirjaga esitatud ettepanekuid ning koostöös välja töötama kohakeskselt sobivaimaid lahendusi.	Teadmiseks võetud
10. Põllumajandus- ja Toiduamet, 14.11.2024 nr 6.2-6/8552-1	

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
Esitatud dokumentide kohaselt nähtub, et maaparandussüsteemide maa-alad ei ole tuulikutele ja nendega seotud taristule sobivatest esialgsetest alade valikust välistatud ning maaparandussüsteemidele ehitamine võib kahjustada olemasolevat drenaaži ja mõjutada piirnevate süsteemide jätkuvat nõuetekohast toimimist. Juhime tähelepanu, et Regionaal- ja Põllumajandusministeerium (endine Maaeluministeerium) (edaspidi ReM) on kirjaga nr 4.1-5/2043-1 andnud Rahandusministeeriumile tuuleparkide planeerimisega seotud teemal seisukohad (vt lisa 1). Palume ka Varja tuulepargi eriplaneeringu edasisel koostamisel nende seisukohtadega arvestada. PTA arvamus ühtib ReM-i seisukohaga, et tuuleparkide eriplaneeringu koostamisel tuleb käsitleda võimalikku mõju maaparandussüsteemidele ja maaparandussüsteemidega hõlmatud maa-aladele ja seada nõuded nende säilitamiseks või rekonstrueerimiseks.	Lähteseisukohtadesse lisatakse, et planeeringu koostamisel käsitletakse võimalikku mõju maaparandussüsteemidele ja maaparandussüsteemidega hõlmatud maa-aladele ja seatakse nõuded nende säilitamiseks või rekonstrueerimiseks
Eriplaneeringu edasistes etappides tuleb anda selge kirjeldus, kuidas ning millises mahus maaparandussüsteemid toimima jäävad ning milliseid meetmeid kasutatakse selleks, et maaparandussüsteemid nende kasutamise kestel vastaks maaparandusseaduse § 5 lõigetes 1-8 esitatud maaparandussüsteemi nõuetele ja et oleks tagatud maaparandussüsteemi ehitiste ja rajatiste korrashoid ning toimimisvõime. Lisaks oleme nõus ReM-i seisukohaga et mida vähem maaparandussüsteemi alasid, eelkõige maaparandussüsteemi toimimist tagavaid rajatisi (drenaaž, kollektorid, eesvoolud, kuivenduskraavid jms) tuulikute ja taristu rajamine puudutab, seda kuluefektiivsem tuulikupargi rajamine maaparanduslikust aspektist on.	Tingimus lisatakse lähteseisukohtadesse.
Tulenevalt eeltoodust palume Varja tuulepargi eriplaneeringu edasistes etappides arvestada ReM-i seisukohtadega ning käesolevas kirjas kirjutatuga. Võimalusel vältida tuuleparkide asukoha valikul maaparandussüsteemide maa-alasid või arvestada juba varakult maaparandussüsteemide rekonstrueerimise vajadusega ning käsitleda meetmeid maaparandussüsteemide ümber ehituseks eriplaneeringu edasistes dokumentides.	Arvestatakse planeeringu koostamisel
11. Elering, 05.11.2024 nr 11-4/2024/759 -2	
Lüganuse valla territooriumile jääb Eleringi poolt hallatavaid kaitsevööndiga elektri- ja gaasipaigaldisi, mille puhul tuleb arvestada kaitsevööndi alal kehtivate piirangutega. Kaitsevööndi ulatus ja kaitsevööndis tegutsemise kord on sätestatud ehitusseadustiku §70 lõike 8 alusel kehtestatud majandus- ja taristuministri määrusega 25.06.2015 nr 73. Kõik ristumised Eleringi taristuga ja kaitsevööndis planeeritavad tegevused tuleb kooskõlastada Eleringiga. Detailsema info või eelprojekti tarbeks tehniliste tingimuste taotlemiseks palume pöörduda Eleringi poole.	Teadmiseks võetud
Juhime teie tähelepanu asjaolule, et lisaks ehitise kaitsevööndist tulenevatele piirangutele peab uute ehitiste kavandamisel arvestama olemasolevate ehitiste ohutuse tagamiseks vajalike meetmetega.	Teadmiseks võetud

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
Oma tegevuses lähtume kehtivast seadusandlusest, selle hulgas Seadme ohutuse seadusest, mille järgi tuleb ohutuse tagamisel lähtuda abinõudest, mis vastab heale inseneritavale. Eeldatakse, et abinõu vastab heale inseneri tavale, kui seda soovitatakse Eesti, Euroopa või rahvusvahelises standardis [kooskõlas SeOS § 4 lg 2].	
Elektrituulikute osas tuleb arvestada nõutavat tuuliku vahekaugust 110 ja 330 kV liinidest hetkel kehtiva standardi EVS-EN 50341-2-20:2018 ELEKTRIÕHULIINID VAHELDUVPINGEGA ÜLE 1 kV Osa 2-20: Eesti siseriiklikud erinõuded (SEN) alusel. Nimetatud standardi järgi on vähim horisontaalne kaugus elektrituuliku torni telje ja õhuliini lähima juhtme vahel (tuule puudumisel) tuuliku masti kahekordne kõrgus.	Ettepanekuga ei arvestata. Kuna standardid ei ole kehtestatud vastava õigusliku menetlusega on sellel soovituslik iseloom. Ehitiste kaitsevööndid on määratud ehitusseadustikus ning lähtutakse õigusaktist. Planeeringumenetluse käigus tehakse antud küsimuses koostööd Elering AS-iga ning kui peaks tekkima lähedal paiknemise juhtum, siis saab lähtuvalt koostööst ja kehtivast õigusest otsustada lahenduse
Elektrituulikute vahekauguse määramisel D kategooria gaasitorustikust lähtume üldtunnustatud Euroopas rakendatud praktika GPG („Good Practic Guide“) dokumendist „UKOPA/GP/013 Edition 1, 17. juuni 2017“. Nimetatud dokumendi kohaselt on vähim horisontaalne kaugus D kategooria gaasitorustiku ja tuuliku masti vahel poolteise kordne (1,5 kordne) tuuliku masti kõrgus.	Huvialadel puutumus D kategooria gaasitorustikust tulenevate võimalike kitsendustega puudub
Palume kontrollida, et tuulikute kaugus Eleringi elektri- ja gaasitaristust vastaks ülalpool nimetatud nõuetele.	-
Tuulepargi ühendusliini kaitsevöönd võib kattuda Eleringi õhuliini kaitsevööndiga. Õhuliini planeerimisel on nõutav telje kaugus Eleringi õhuliini teljest: • kahe 330 kV õhuliini telgede vaheline kaugus - 40m • 330 kV ja 110 kV õhuliin telgede vaheline kaugus - 35m • kahe 110 kV õhuliini telgede vaheline kaugus - 20m Maakaabli ja 110 kV õhuliini vaheline kaugus on õhuliini teljest kaablini vähemalt 15m. Maakaabli ja 330 kV õhuliini vaheline kaugus on õhuliini teljest kaablini vähemalt 25m. Tuulepargi õhuliini ja Eleringi õhuliini ühistele mastidele rajamine ei ole lubatud.	Teadmiseks võetud. Arvestatakse planeeringulahenduse koostamisel
Planeeritud investeeringud Lüganuse valla territooriumil on 330 kV võrgu osas planeeritud L360 Rakvere-Püssi 330 kV õhuliini rekonstrueerimine. Nimetatud liiniga tõstetakse samadele mastidele paralleelselt kulgev 110 kV õhuliin L103 Rakvere-Püssi. 110 kV võrgu osas on kavas L138A Püssi-Kiikla ja L135 Aidu-Ahtme 110 kV õhuliinide kokku ühendamine ja osaline demonteerimine nii, et moodustub liin Püssi-Ahtme (vt allolev joonis). Gabariite tõstetakse	Teadmiseks võetud

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
olemasoleval L116 Balti-Püssi, Püssi-Aidu-Jaoskonna 3B liinidel ja ümberühendamise tulemusel moodustunud Ahtme-Püssi 110 kV liinil. 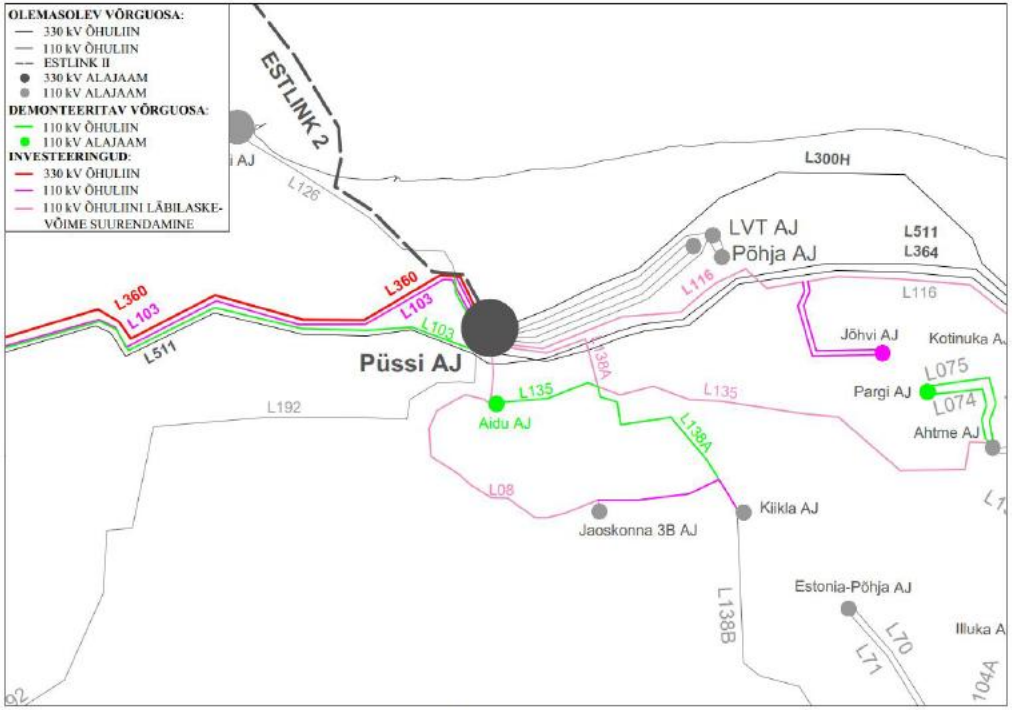 Joonis 1. Planeeritud investeeringud elektrivõrku	
12. Maa- ja Ruumiamet, 12.02.2025 nr 12-1/25/363-2	
Lüganuse Vallavalitsus saatis 17.09.2024 kirjaga nr 6-1/16-12 Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumile planeerimisseaduse (PlanS) § 99 lõike 2 alusel teate Varja tuulikupargipargi kohaliku omavalitsuse eriplaneeringu (KOV EP) asukoha eelvaliku lähteseisukohtade (LS) ja keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) programmi avaliku väljapaneku toimumise kohta. Teate kohaselt toimus LS ja KSH programmi avalik väljapanek ajavahemikul 07.10.2024 kuni 05.11.2024. Avalikud arutelud korraldati 19.12.2024. Seoses riigiasutuste ümberkorraldusega on alates 01.01.2025 ruumilise planeerimise eest vastutavaks ministeeriumiks Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium ning ruumilise planeerimise rakenduslike ülesannete täitmise eest vastutab Maa- ja Ruumiamet (MaRu) (Vabariigi Valitsuse seaduse § 63 lg 2 p 1^1 ja § 10520 lg 2).	Teadmiseks võetud

Varja tuulikupargi eriplaneeringu asukoha eelvaliku lähteseisukohtade ja keskkonnamõju strateegilise hindamise programmi avalikul väljapanekul esitatud arvamused, 29. november 2024

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
Varja tuulikupargi kohaliku omavalitsuse eriplaneering algatati Lüganuse Vallavolikogu 25.08.2021 otsusega nr 318. Algatamise otsust muudeti Lüganuse Vallavolikogu 30.11.2023 otsusega nr 133. KOV EP eesmärgiks on leida tuulepargi ja selle toimimiseks vajaliku taristu rajamiseks sobivaimad asukohad planeeringualal ning määrata valitud asukohtades ehitusõigus kokku vähemalt 12 tuuliku rajamiseks. Eriplaneeringu planeeringuala hõlmab kogu Lüganuse valla territooriumit (ca 600 km2). Eriplaneeringu LS ja KSH programm on koostatud ühise dokumendina ,,Varja tuulikupargi eriplaneeringu asukoha eelvaliku lähteseisukohad ja mõjude hindamise, sh keskkonnamõju strateegilise hindamise programm'' (dokument). Planeeringu algataja ja kehtestaja on Lüganuse Vallavolikogu, koostamise korraldaja on Lüganuse Vallavalitsus. Eriplaneeringu konsultant on AB Artes Terrae OÜ ning KSH koostaja on LEMMA OÜ. Maa- ja Ruumiameti kohalike omavalitsuste planeeringute heakskiitmise osakond märgib järgmist: 1. Dokumendi peatükis 1.2 ,,Eriplaneeringu koostamise korraldus'' on selgitatud, et Varja tuulepargi asukoha eelvaliku koostamisel võetakse eesmärgiks planeering koostada võimalusel sellise täpsusega, et ei oleks vajadust teha täiendavalt detailse osa planeerimist. Asukoha eelvaliku staadiumis esitatakse ligilähedased tuulikute ning neid teenindava taristu (teed ja liinid) asukohad. Asukoha eelvaliku otsuses esitatakse projekteerimistingimuste andmise aluseks olevad tingimused. Lahendus on võimalik juhul kui asukoha eelvaliku käigus selgub, et eriplaneeringu aladel esineb alasid, kus puuduvad välistavad tegurid tuulepargi edasiseks arendamaks, sh on tekkinud veendumus Natura aladele ebasoodsa mõju puudumise osas. PlanS § 951 lõike 1 kohaselt võib kohaliku omavalitsuse üksus tuuleparki kavandava kohaliku omavalitsuse eriplaneeringu koostamisel loobuda detailse lahenduse koostamisest ja kehtestada planeeringu asukoha eelvaliku otsuse alusel, kui puuduvad välistavad tegurid tuulepargi edasiseks kavandamiseks projekteerimistingimustega ning asukoha eelvaliku otsuses on toodud projekteerimistingimuste andmise aluseks olevad tingimused. PlanS § 951 lisamise ettepanek seadusesse tehti elektrituruseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse (696 SE) menetluse käigus. 696 SE teise lugemise muudatusettepanekute loetelu juurde lisatud selgituste kohaselt peab KOV eriplaneeringu asukoha eelvaliku raames koostatud KSH-s andma planeeringu koostamise korraldajale infot, mille põhjal saab tal kujuneda veendumus, et planeeringus tuuleenergia tootmiseks määratud alad sobivad selleks põhimõtteliselt, samuti et paremad alternatiivid selleks puuduvad. Seega peab 696 SE selgituste järgi asukoha eelvalik olema teostatud sellises täpsusastmes ja viidud läbi kõik vajalikud uuringud, et KSH jm asjakohaste mõjude hindamise tulemusel on veendumus, et leitud on tuulepargile sobilik asukoht ja võimalik on anda projekteerimistingimuste aluseks olevad tingimused.	

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
KOV eriplaneeringu asukoha eelvaliku otsuses määratavad projekteerimistingimuste aluseks olevad tingimused peavad nimetatud seletuskirja kohaselt olema piisavad, et määrata projekteerimistingimuste menetluses ehitiste täpne asukoht, samuti ehitusseadustiku (EhS) § 26 lõikes 4 toodud muud tingimused. Selle tagamiseks tuleb määrata asukoha eelvaliku otsuses kavandatava tuulepargi, samuti selle teenindamiseks ning kasutamiseks vajalike ehitiste põhimõtteline asukoht ja paiknemine alal ning ehitise üldised ehituslikud tingimused, vajadusel ehitist iseloomustavad või muud asjakohased ning kavandatavat ehitustegevust täpsustavad andmed nagu nt kasutamise otstarve, ehitisealune pind ja ehitise maksimaalsed lubatavad parameetrid (nt pikkus, kõrgus, laius, vajadusel sügavus). Asjakohasel juhul tuua välja üldised tingimused alal kavandatavate tehnovõrkude, haljastuse, liikluskorralduse ja juurdepääsude või muu taolise rajamise kohta. Vajadusel tuleb asukoha eelvaliku otsusele lisada ka nt ehitiste eskiis ning asendiskeem. Kõik eelnev omab tähtsust ka ehitisest tulenevate mõjude hindamisel, isikute kaasamiseks ning planeeringulahenduse elluviidavuse tagamiseks. Tuginedes muuhulgas 696 SE teise lugemise muudatusettepanekute seletuskirjas toodud selgitustele ning EhS § 26 lõikes 4 nimetatud tingimustele oleme seisukohal, et PlanS § 951 rakendamisel peavad asukoha eelvaliku menetluses tehtud uuringud ja KSH aruanne olema piisavalt täpsed, et oleks võimalik anda tingimused projekteerimistingimuste väljastamiseks (andmaks vastust mitu tuulikut on võimalik alale maksimaalselt rajada, mis on nende eeldatavad asukohad ning üldised ehituslikud tingimused) ning millised on tegevusega kaasnevad eeldatavad keskkonnamõjud. Juhul kui KOV eriplaneeringu asukoha eelvalikut soovitakse viia läbi täpsusastmes, mis annab KOV-le võimaluse kaaluda planeeringu kehtestamist asukoha eelvaliku etapi alusel, palume planeeringu detailsuse ning KSH aruande koostamisel silmas pidada eelnevalt väljatoodud selgitusi.	
2. Dokumendi peatükis 1.4 on toodud seosed asjakohaste strateegiliste arengudokumentidega. 2.1 Peatükis 1.4.4 ,,Ida-Viru maakonnaplaneering 2030+'' on toodud, et huviala kattub osaliselt teemaplaneeringus „Ida-Virumaa asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“ määratud väärtusliku maastikuga ning et rohevõrgu struktuur ja eesmärgid põhinevad teemaplaneeringul „Ida-Virumaa asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“. Märgime, et Ida-Viru maakonnaplaneering 2030+ kehtestamisega muutus 2003. a kehtestatud teemaplaneering „Asustust ja maakaasutust suunavad keskkonnatingimused“ kehtetuks. Palume eemaldada viited kehtetule planeeringule ning lähtuda kõrgema taseme planeeringutega seoste analüüsimisel Ida-Viru maavanema 28.12.2016 korraldusega nr 1-1/2016/278 kehtestatud (täiendatud 08.02.2017 korraldusega nr 1-1/2017/25) Ida-Viru maakonnaplaneeringust 2030+. Peatüki lõpus on märgitud, et eriplaneeringu koostamisel on kavas järgida maakonnaplaneeringus seatud tuulepargi arendamise tingimusi. Eriplaneeringu koostamisel otsustatakse koostöös Regionaal-	Kuna maakonnaplaneeringu ptk 3.1.1. esimene lause viitab teemaplaneeringule, siis korrigeeritakse lause järgnevaks: *Lisaks kattub huviala osaliselt maakonnaplaneeringus määratud **väärtuslike maastikega**, mis tulenevad teemaplaneeringust „Ida-Virumaa asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“*. Lisaks asendatakse Regionaal- ja Põllumajandusministeerium Maa- ja Ruumiametiga

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
ja Põllumajandusministeeriumiga maakonnaplaneeringu muutmise või täpsustamise vajadus. Palume teksti korrigeerida ning märkida, et eriplaneeringu koostamisel otsustatakse koostöös Maa- ja Ruumiameti muutmise ja/või täpsustamise vajadus. Ühtlasi märgime, et Ida-Viru maakonnaplaneering 2030+ on kehtiv dokument, mis kehtib terviklikult. See tähendab, et kõiki selles sätestatud tingimusi, mitte ainult taastuvenergeetika üldisi tingimusi, tuleb arvesse võtta. Kui eriplaneeringu koostamisel selgub, et mõne maakonnaplaneeringu tingimusega ei ole võimalik arvestada, siis on põhjendatud juhul võimalik teha ettepanek maakonnaplaneeringu muutmiseks.	
2.2 Peatükis 1.4.5 on käsitletud küll koostamisel olevat Lüganuse valla üldplaneeringut, mis on heakskiitmise etappi jõudnud, kuid märgitud ei ole kehtivaid üldplaneeringuid. Palume selguse huvides kehtivad üldplaneeringud dokumendis välja tuua. Samuti palume tuua välja seosed koostamisel oleva üldplaneeringuga. Antud juhul on peatükis käsitletud vaid seoseid üldplaneeringus planeeritud põhimõtteliste tuuleparkide kavandamiseks sobivate aladega.	Lisatakse täiendav peatükk, milles on viited kehtivatele üldplaneeringutele. Kuna eriplaneeringu kehtestamise aeg on eeldatavalt oluliselt hilisem, kui kehtestatakse uus üldplaneering, siis ei esitata kehtivate üldplaneeringute sisu. Eriplaneeringu koostamise käigus analüüsitakse kavandatavate tuulikute asukohtasid seoses kehtiva üldplaneeringuga – vastav põhimõte lisatakse ka lähteseisukohtadesse. Samuti lisatakse ka põhimõte, et üldplaneeringu muutmise vajadus selgub töö koostamise käigus
2.3 Kuna koostamisel olev eriplaneering hõlmab kogu Lüganuse valda ja koostamisel on mitmeid tuuleenergeetikat kavandavaid planeeringuid, siis palume selguse mõttes välja tuua ka kõik kehtivad või koostamisel olevad asjakohased planeeringud (detailplaneeringud, eriplaneeringud, teemaplaneeringud) ning nende seosed. Näiteks kattuvad huvialad Sirtsi-Rebu tuulepargi KOV EP alaga, Vabariigi Valitsus on algatanud 15.02.2024 korraldusega nr 40 Kaitsetööstuspargi riigi eriplaneeringu ja selle keskkonnamõju strateegilise hindamise, mis hõlmab ka Lüganuse valla territooriumi. Tulenevalt eelnevast palume peatükki täiendada ning KOV EP koostamisel asjakohaste planeeringutega arvestada.	Lähteseisukohtadesse lisatakse täiendav peatükk *Muud nimetamata asjakohased planeeringud*, mille sisu on järgnev: *Vallas on koostamisel ja kehtib mitmeid erinevaid planeeringuid. Peale tuulikupositsioonide ja teenindava taristu asukoha väljaselgitamist analüüsitakse planeeringulahendust seoses kehtivate ja menetluses olevate planeeringutega*
2.4 Juhime tähelepanu, et PlanS § 122 lõike 2 kohaselt peatub kohaliku omavalitsuse eriplaneeringu kehtestamisega kohaliku omavalitsuse eriplaneeringuga hõlmatud planeeringualal varem kehtestatud kohaliku omavalitsuse eriplaneering ja detailplaneering või nende osa. Peatunud kehtivusega planeeringutega hõlmatud alal asendab kohaliku omavalitsuse eriplaneering peatunud kehtivusega planeeringuid. Palume hoolsalt silmas pidada erinevate planeeringualade kattuvusi edasiste menetluste käigus.	Teadmiseks võetud
3. Dokumendi esimeses peatükis on selgitatud, et arvestades, et Lüganuse valla territooriumil on lisaks käesolevale planeeringule koostamisel veel kolm tuuleparke kavandatavat eriplaneeringut ning neli	Eriplaneeringu lähteseisukohtades ei soovita automaatselt üle võtta koostatava üldplaneeringu välistavaid tingimusi.

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
detailplaneeringut ja lisaks soovitakse tuuleparkide asukohad valida ka üldplaneeringus, siis on Varja tuulepargi eriplaneeringus kaardistatud esmased huvitatud isiku poolt arenduseks kaalutavad huvialad (edaspidi huvialad), mille osas käesoleva eriplaneeringuga selgitatakse vastavate alade sobilikkus tuulepargi rajamiseks. Peatükis 1.5 ,,Huvialad Varja tuulepargi kavandamiseks EP alusel“ on märgitud, et EP alal on 10 huviala, mis lähtuvad maade võimalikust kasutusõigusest. Teeme ettepaneku kaaluda täiendavate kriteeriumite määramist, mille alusel sobivaid alasid soovitakse leida. Näiteks on koostamisel olevas Lüganuse valla üldplaneeringus toodud tuuleparkide rajamist välistavad kriteeriumid, kus on märgitud, et olemasolevad elu- ja ühiskondlikud hooned (ETAK-i alusel) koos välistava alaga peavad olema hoonest 1000 m kaugusel, kokkuleppel elu- ja/või ühiskondlike hoonete omanikega võib välistav ala olla hoonest 750 m.	Eriplaneeringut koostataksegi selle pärast, et kehtestatav üldplaneering oma täpsusastmes ei pruugi olla piisavalt asjakohane seoses tuulepargi rajamisega. Nii nagu eriplaneering täpsustab maa-alasid, täpsustab see ka vajadusel kriteeriumeid
4. Dokumendi seletuskirja peatükis 2.5.14 ,,Kumulatiivse mõju võimalikkus, arvestades teiste ümbruskonna arendusprojektidega'' on selgitatud, et koosmõjude hindamisel võetakse arvesse neid tuuleparke, mille osas on mõjude hindamise ajahetkel mingi esmane teadmine kuhu, milliseid ja mitu tuulikut kavandatakse. Lähtutakse põhimõttest, et ajaliselt iga järgnev arendus peab arvestama iga eelneva teadaoleva arenduse mõjusid koosmõjude hindamisel. Arvestades asjaolu, et Lüganuse vallas on koostamisel mitmed tuuleenergeetikat kavandavaid planeeringud (sh ka üldplaneering) ning muud eriplaneeringud (nt VKG AS biotoodete tootmiskompleksi KOV EP, Kaitsetööstuspargi riigi eriplaneering), siis palume kumulatiivse mõju hindamisel hoolsalt silmas pidada kõigi teiste asjakohaste planeeringute/projektide menetlusi ja nendega arvestada.	Teadmiseks võetud
5. Dokumendi peatükis 4 ,,Kaasatavad ning koostöö tegijad'' on kirjas, et planeeringu koostamiseks kaasamise kirjeldus on esialgne ja tugineb PlanS nõuetele. Vajadusel tehakse täiendavaid kaasamistegevusi ning et minimaalselt lähtutakse PlanS nõuetest. 5.1 Peatükis on kirjas, et kohaliku omavalitsuse eriplaneeringu eelvaliku koostamisse kaasatakse valdkonna eest vastutav minister. Märgime, et seoses Vabariigi Valitsuse seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadusega jõustusid 01.01.2025 PlanS-i muudatused. Seoses sellega märgime, et Maaja Ruumiamet on vastavalt valdkonnale koostöö tegija ja/või kaasatav. 5.2 Tabelis 3 on toodud kaasatavad osapooled ning koostöö tegijad. Märgime, et seoses ministeeriumite ümberkorraldusega ja Vabariigi Valitsuse seaduse muutmisega on alates 01.01.2025 muutunud ka mitme ametiasutuste töökorraldus/pädevus. Näiteks on seoses Maa- ja Ruumiameti loomisega seni Maa-ameti geoloogia osakonnaga seotud teenused, nagu maavarade registri pidamine ja maapõue kaitse, liikunud Eesti Geoloogiateenistuse (EGT) koosseisu. Palume	Maaparandusega seonduvalt määrati koostöötegijaks Maa- ja Ruumiamet. Kaasatavate hulka määrati Maa- ja Ruumiamet kui planeeringule heakskiidu andja. EGT määratakse koostöötegijaks. Tuule ja taastuvenergia arendustega seotud huvide esitamise isikute loetellu lisati: TMV Green OÜ, Enefit Green AS, Enery Estonia OÜ, Evecon OÜ, Kiviõli Keemiatööstuse OÜ, Sustainable Investments OÜ, Tartu Hoiu-laenuühistu, Irbeni OÜ, VKG Wind OÜ

Esitatud arvamus	*Seisukoht*
eelnevast tulenevalt tabel 3 ajakohastada. Ühtlasi palume eriplaneeringu koostamisse kaasata ka piirkonna, sh naaberomavalitsuste tuuleenergia arendajad (TMV Green OÜ, Enefit Green AS, Enery Estonia OÜ, Evecon OÜ, Kiviõli Keemiatööstuse OÜ, Sustainable Investments OÜ, Tartu Hoiu-laenuühistu, Irben OÜ, VKG Wind OÜ).	
6. Planeerimisseadus ei välista mitme, sh samasisulise ORME kavandamiseks eriplaneeringu koostamist samaaegselt, kuid see ei pruugi aidata kaasa ruumilise terviklahenduse loomisele/säilimisele. Mitme tuuleenergeetika planeeringu samaaegsel koostamisel tuleb jälgida, et planeeringud oleksid omavahel kooskõlas, sh kehtiva üldplaneeringuga. Samuti tuleb hoolikalt läbi mõelda kaasamiskava ja kommunikatsioon, et kõik olulised osapooled oleksid planeeringutesse kaasatud ning kõigil oleks üheselt arusaadav, mida, millal, kuidas ja millise planeeringuga kavandatakse.	Teadmiseks võetud
7. PlanS § 99 lõigete 1 ja 2 kohaselt koostatakse kohaliku omavalitsuse eriplaneering koostöös valitsusasutustega (sh ministeeriumidega), kelle valitsemisalas olevaid küsimusi planeering käsitleb. Koostamisse kaasatakse ka isikud ja asutused, kelle õiguseid või huve võib planeering puudutada. Palume KOV-il arvestada, et maismaa tuuleparkide planeeringu puhul tuleb lisaks tuulepargile arvestada ka elektriühenduse ja teede paiknemist ning seda, et keskkonnatasude seaduse § 55^3 lõike 2 järgi ulatub tuuliku mõju kuni 250 m kõrguse tuuliku puhul kuni 2 km kauguseni ning 250 m kõrguse ja üle 250 m kõrguse tuuliku puhul kuni 3 km kauguseni tuuliku torni keskpunktist. Seega tuleb planeeringu menetlusse kaasata isikud vastavalt kuni 2 km või kuni 3 km kauguseni. Märgime, et puudutatud isikuid tuleks kaasata esimesel võimalusel, kuid vähemalt alates asukoha eelvaliku otsuse eelnõu etapist (§ 105), ehk siis kui on teada tuuliku (tuulikute) põhimõttelised asukohad või alad kuhu neid püstitada saab. Kaasata tuleks isikuid 2-3 km raadiuses sõltuvalt tuulikute planeeritavast kõrgusest.	Teadmiseks võetud, kaasatakse alates eelvaliku otsuse eelnõu etapist
8. Kuna eriplaneeringu näol on tegemist olulise ruumilise mõjuga ehitiste planeerimisega, siis palume planeeringute koostamisel järgida soovitusi, mis on leitavad planeerimine.ee veebilehel. Palume hoida Maa- ja Ruumiametit kursis eriplaneeringu ja KSH aruande menetlusega ning teavitada kõikidest avalikest aruteludest ning esitada eriplaneeringu asukoha eelvaliku otsuse eelnõu ja KSH esimese etapi aruanne arvamuse avaldamiseks.	Teadmiseks võetud